

SIMON BOLIVAR VA VENESUELA MUSTAQILLIK HARAKATLARI**Xolmirzayeva Mushtariybegim**

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Sharq sivilizatsiyasi va falsafa fakulteti

2-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: **I.Xudoynazarov**

Annotatsiya: Ushbu maqolada Simon Bolívarning Venesuelada mustaqillik harakatlariga qoʻshgan hissasi tahlil qilinadi. Bolívar Janubiy Amerikadagi mustaqillik harakatlarining muhim arboblardan biri sifatida XIX asr boshlarida Ispaniya qoʻshinlariga qarshi kurash olib bordi. Maqolada uning strategik rejalari, gʻalabalari va siyosiy gʻoyalari orqali Venesuelaning mustaqilligiga erishish jarayoni atroflicha oʻrganiladi. Shuningdek, Bolívarning qiyinchiliklarga toʻla hayoti, ijtimoiy adolat, tenglik va erkinlik gʻoyalarini ilgari surishi, uning merosi va bugungi kunda ham qoldirgan taʼsiri haqida xulosalar keltiriladi. Ushbu tadqiqot Bolívarning shaxsiyati va uning janglari orqali Venesuelaning ozodlik tarixini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Kalit soʻzlar: Napoleon I, Simon Bolívar, Gaiti, Orinoko, Buyuk Kolumbiya, Jean-Jacques Rousseau, federalizm, Simón Rodríguez, Venesuela, Yangi Granada, monarxiya.

Annotation: This article analyzes Simón Bolívar's role and influence in the independence movements of Venezuela. As one of the most significant figures in the struggle for independence in South America, Bolívar fought against Spanish forces in the early 19th century. The article thoroughly examines the process of achieving Venezuela's independence through his strategic plans, military victories, and political

ideas. It also highlights Bolívar's tumultuous life and his promotion of social justice, equality, and freedom, as well as his legacy and lasting impact today. This study provides a deeper understanding of Venezuela's history of liberation through Bolívar's personality and his battles.

Keywords: Napoleon I, Simón Bolívar, Haiti, Orinoco, Greater Colombia, Jean-Jacques Rousseau, federalism, Simón Rodríguez, Venezuela, New Granada, monarchy.

Аннотация: В данной статье анализируется роль и влияние Симона Боливара в движениях за независимость Венесуэлы. Будучи одной из самых значительных фигур в борьбе за независимость в Южной Америке, Боливар сражался против испанских войск в начале XIX века. Статья подробно рассматривает процесс достижения независимости Венесуэлы через его стратегические планы, военные победы и политические идеи. Также освещается трудная жизнь Боливара и его продвижение идей социальной справедливости, равенства и свободы, а также его наследие и влияние в настоящее время. Это исследование способствует более глубокому пониманию истории освобождения Венесуэлы через личность Боливара и его битвы.

Ключевые слова: Наполеон I, Симон Боливар, Гаити, Ориноко, Великая Колумбия, Жан-Жак Руссо, федерализм, Симон Родригес, Венесуэла, Новая Гранада, монархия.

Simon Bolivar 1783-yil 24-iyulda Venesuela poytaxti Karakas shahrida tug'ilgan. U Buyuk Kolumbiya prezidenti (1819-1830) va Peru diktatori (1823-1826) bo'lgan. U kreol (Ispan-Amerika) oilasidan bo'lib, plantatsiyalar, konlar, Karakasdagi uylarga va ko'plab qullarga ega edi. Kelib chiqishi ispan bo'lgan Simon Bolivar zodagon va yuqori mavqega mansub oilada tug'ilgan. Otasining aristokratligi sababli u yaxshi

ta'lim olgan. Biroq, 3 yoshga to'lganida otasi hayotdan ko'z yumgan¹. Oradan uch yil o'tib onasi ham vafot etgan. So'ng vasiylik amakisining qo'liga o'tgan. Simon Bolivarga ustoz sifatida ko'plab murabbiylar yollangan. Ustozlaridan biri Simon Rodrigez bo'lib, u Bolivar hayotida chuqur iz qoldirgan. Jan Jak Russoning shogirdi bo'lgan Rodrigez Bolivarga 18-asrning liberal fikrlar olamini tanishtirdi. 16 yoshga to'lgan Bolivar ta'limni yakunlash uchun Yevropaga ketdi. Uch yil davomida u Ispaniyada yashadi va 1801-yilda ispan zodagonining qizi bilan turmush qurdi. So'ng u bilan Karakasga qaytdi. Yosh kelin oila qurganlaridan bir yil o'tmasdan gepatitdan vafot etdi. Bolivar rafiqasining fojiali o'limini siyosiy faoliyatini boshlashiga sabab deb bilgan. 1804-yilda Napoleon I o'z hokimiyatining cho'qqisiga chiqayotgan vaqtda Bolivar buning guvohi bo'ldi. Parijda u Simon Rodrigez rahbarligida Jon Lokk, Tomas Gobs, Jorj-Lui Leklerk (Graf de Buffon), Jan le Rond d'Alembert va Klod-Adrien Gelvetsiy kabi yevropalik faylasuflarning asarlarini o'rgandi. Shuningdek, Volter, Monteskyu va Russo kabi buyuk mutafakkirlarning ta'sirida bo'ldi. Parijda u Aleksandr fon Gumboldt bilan uchrashdi. Gumboldt ispan mustamlakalari mustaqillikka tayyor ekanligini aytgan. Bu fikr Bolivarining tasavvurida ildiz otib, u Rodrigez bilan Rimga safar qildi. Monte Sakro tepaligida Bolivar o'z vatanini ozod qilishga qasam ichdi. 1731-yilda Venesuela general-gubernatorlik sifatida tashkil etilgan. Biroq, Venesuela tabiiy boyliklarga kambag'al edi, shuning uchun Ispaniyaga ko'p miqdorda oltin va kumush jo'natmagan. Mahalliy sanoatlar rivojlana olmagan, chunki Ispaniya mahsulotlari transport xarajatlari va soliqlar hisobga olingan narxlarda sotilishi majburiy edi. Mahalliy aholi soliqlar bilan ezilib, jaholatda saqlangan. Bu yashirin norozilik va mavjud tuzumni o'zgartirish istagini keltirib chiqardi. 1797-yilda Karakasda fitna boshlandi, ammo muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Ko'plab rahbarlar o'linga hukm qilindi yoki mamlakatdan haydaldi. O'sha paytda taniqli venesuelalik Fransisko Miranda Shimoliy Amerika mustaqillik kurashida ishtirok etgan va erkinlik

¹ . Marie Arana. Simon Bolivar: A Life. New York: Simon & Schuster, 2013. p-12

g'oyalarini targ'ib qilgan. Keyin u Yevropaga borib, inqilobiy Fransiya qo'shinlari safida jang qildi va general unvoniga erishdi. U do'stlari, siyosiy mavqei yoki xalqaro yutuqlari bo'yicha Yevropadagi eng taniqli odamlardan biri edi. Miranda ular bilan doimiy ravishda suhbatlashib, ularni Amerika mamlakatlarini ozod qilish zarurligi haqidagi fikrga qo'shilishlariga harakat qildi². Ammo u o'zi xohlagan e'tiborni topa olmadi va keyin Amerikaga keldi. Nyu-Yorkda u ekspeditsiya tayyorlab, Venesuelaga jo'nadi. U yerga 1806-yil mart oyida uchta qayiq, biroz qurol, o'q-dorilar va odamlar bilan yetib keldi. Miranda ispan kuchlarini yetarlicha baholay olmadi va mag'lubiyatga uchradi. Ikkita kemasini va ko'plab odamlarini asirlikka yo'qotdi. Boshqa qayiq bilan Trinidadga qochib ketdi. G'arbiy Hindistonda u ingliz admirali ser A. Kokraynning yordamini oldi va kattaroq qo'shinlar bilan Venesuelaga qaytdi. Amerika va Fransiya inqiloblarida ishtirok etgan tajribali jangchi Fransisko de Miranda 1806-yilda Venesuelani ozod qilishga urindi. Afsuski, Miranda muvaffaqiyatga erisha olmadi va kuch to'plab olish uchun chekinishga majbur bo'ldi. 1810-yilda u Venesuelaga qaytdi va mustaqillik istagi Yangi Granada bo'ylab kengaydi. Inqilobchilar va royalistlar o'rtasidagi to'qnashuvlar Mirandani Ispaniya bilan sulh tuzishga majbur qildi, bu esa uning safdoshlarining g'azabini qo'zg'atdi. Natijada, Miranda Ispanlarga topshirildi va 1816-yilda qamoqda vafot etdi. 1813-yilga kelib, Simon Bolivar inqilob yetakchisi sifatida katta e'tiborga sazovor bo'ldi. Uning kreollik nasabi Yangi Granada jamiyatining yuqori qatlamlari orasida unga qiziqish uyg'otdi. Biroq, aksariyat yevropalik kolonistlar royalistik tuzum tarafdori edi³. 1807-yilda u Venesuelaga qaytish uchun safar boshladi va yo'l-yo'lakay AQShga tashrif buyurdi. 1809-yilda Bolivar Venesuelaga yetib kelganidan so'ng Janubiy Amerika mustaqillik urushlari boshlandi. Bolivar 1797-yilda Venesuelani Ispaniyaning mustamlakachilik zulmidan ozod qilish uchun kurashga qo'shildi. Ammo mustaqillikka erishish uchun yana

² L. de Rojas. The Liberator: Simon Bolivar. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 2007. p-56

³ John Lynch. Simon Bolivar. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara, 2006. p-160

yigirma yil davom etgan mashaqqatli kurash zarur bo'ldi. Bolivar va boshqalar Ispaniyadan to'liq mustaqillikni talab qildilar. 1811-yil 5-iyulda Karakas Xuntasi Venesuelaning mustaqilligini e'lon qildi. Bu Ispaniya Janubiy Amerikasidagi birinchi deklaratsiya edi. Inqilobchilar respublika tuzdilar. AQSh Konstitutsiyasidan ular hokimiyatni markaziy hukumat va shtatlar o'rtasida taqsimlovchi federalizm g'oyasini qabul qildilar. Bu Venesuelaning uchta prezidentga ega bo'lgan zaif markaziy hukumatini anglatardi. Viloyatlar va shaharlar boshliqlari esa hokimiyatning katta qismini o'z qo'liga oldi.

Hamma kreollar mustaqil respublikani qo'llab-quvvatlamadilar. Ular qirol Ferdinand VII taxtga qaytgandan so'ng ispan hukmronligi tiklanishini xohlashdi. Qirollik tarafdorlari deb atalgan monarxiyaning bu kreol tarafdorlari respublikaga qarshi qo'zg'olon ko'tara boshladilar. 1812-yilda ispan qo'shinlari respublikani tormor etish uchun hujumga o'tdilar. Respublikachilar armiyasi maydonga tushirildi. Bolivar unga qo'shildi, ammo askarlarning yomon tayyorgarligi sababli ular mag'lubiyatga uchradi. Ispaniya va qirollik qo'shinlari kam qarshilik bilan Karakasga kirishdi. Respublika tarafdorlari qochib ketishdi, ular orasida Bolivar ham bor edi. Bolivar g'arbga, Yangi Granadaning asosiy dengiz porti bo'lgan Kartagenaga qochib ketdi. 1812-yil dekabrda u Venesuela respublikasi muvaffaqiyatsizligining sabablarini ko'rsatadigan Kartagena manifestini yozdi. Bolivarning yozishicha, eng katta xato AQSh federalizmini o'zlashtirish edi. Bolivar ham respublika saylovlariga qarshi chiqdi⁴. U qishloq aholisi savodsiz va siyosatdan bexabar ekanligini yozdi. Uning ta'kidlashicha, Karakasda saylovlar odamlarni faqat urushayotgan guruhlariga ajratadi. Bolivarning fikricha, Venesuelada kuchli, birlashtiruvchi markaziy hukumat bo'lishi kerak. "Bizning muvaffaqiyatsizlikka uchrashimizga ispan qo'shinlari emas, bizning bo'linmamiz sabab bo'ldi," dedi u. Harbiy ta'limga ega bo'lmagan qo'shin o'rniga Bolivar armiya yolladi va uni Venesuelaga jo'natdi. U birin-ketin janglarda ispanlarni mag'lub etganidan so'ng, uning obro'si oshib, unga ko'plab odamlar qo'shildi.

⁴ <https://www.historytoday.com>

Ispaniyaliklar Bolivarga yordam bermaslik uchun tinch aholiga nisbatan vahshiylik qildilar. Shu sababli Bolivar “o‘lingacha urush” e‘lon qildi, bu mustaqillik uchun kurashga qo‘shilishni istamagan har qanday ispan mahbusining qatl etilishini anglatardi. 1813-yil 6-avgustda Bolivar Ikkinchi Respublikani tuzdi. Birinchi Respublikaning parokanda bo‘lishiga olib kelgan bo‘linishlarning oldini olish maqsadida Bolivarga “oliy hokimiyat” berildi. 1815-yil dekabrda Bolivar Venesuelani ozod qilish uchun yana bir jang uyushtirish maqsadida Gaitiga yo‘l oldi. Gaiti qullari 1804-yilda fransuz mustamlakachilariga qarshi qo‘zg‘olon ko‘targan va Lotin Amerikasidagi birinchi respublikani o‘rnatgan edi. Gaitida Bolivar kreol surgunlari va yevropaliklarning bosqinchi kuchini yolladi. Shuningdek, u Gaiti prezidenti Petiondan qurol-yarog‘, ta‘minot va dengiz flotini oldi. Biroq, keyingi yili ispan qo‘shinlari va qirollik tarafdorlari Bolivarni ikkinchi marta Karakasdan siqib chiqardilar va u Britaniya orollariga surgun qilindi. 1815-yilda ispan generali Pablo Morilloning kelishi bilan Bolivarning mustaqillik harakatiga qarshilik yanada kuchaydi. Morillo Yangi Granadani qayta egalladi va Bolivarning dastlabki tarafdorlari bo‘lgan ko‘plab kreollar uni tark etdi. Ammo Britaniya va Irlandiyadan kelgan yollanma askarlar, shuningdek, Gaiti prezidenti Petionning yordami Bolivarning kuchlarini tiklashga yordam berdi. 1816-yilda Bolivar Venesuelaga qaytgach, u ozodlik armiyasiga qo‘shilgan qullar uchun “Ozodlik to‘g‘risida farmon” chiqardi. Bu farmon ayrim odamlar tomonidan qabul qilinmadi⁵. Dastlabki mag‘lubiyatdan keyin Bolivar Venesuelaning ichki qismidagi Orinoko daryosi bo‘yida qarorgoh tashkil etdi. U Venesuela aholisining yarmidan ko‘pini tashkil etgan qullarni va aralash irq vakillarini faol ravishda urushga yolladi. U qullarga ispan va qirollik tarafdorlaridan tortib olingan yerlarni va‘da qildi. Bolivar Venesuela haqida jo‘shqin nutqlar so‘zlar ekan, “Venesueladagi turli xalqlarni birlashtirishning yagona yo‘li – hamma uchun qonuniy tenglikni ta‘minlash,” deb ta‘kidladi. U shuningdek, yagona kuchli prezidentlik tizimini ilgari surdi va Venesuela hamda Yangi Granadani kuchli ittifoqqa birlashtirishni maqsad qildi. Ushbu ittifoqni

⁵ <https://www.historystudies.net/dergi/tar2015120788d>.

“eski dunyoga yangi dunyo ulug‘vorligini ko‘rsatadigan yangi tartib” deb atadi. 1811-yilda Venesuela mustaqilligi e‘lon qilindi. 1819-yilda Yangi Granada Venesuela bilan birlashib, Kolumb sharafiga Buyuk Kolumbiya deb nomlangan mamlakatni tashkil qildi.

Xulosa qilib aytganda, Simon Bolivar nafaqat Venesuela, balki butun Janubiy Amerikadagi mustamlaka zulmi ostidagi mamlakatlarning ozodlikka erishishlari uchun bir mash‘al tutdi. Birinchidan, Bolivarining yaxshi ta‘lim olgani uning yashagan davri murakkab bo‘lishiga qaramasdan, uning ilg‘or fikrlay olishiga sabab bo‘ldi. Shu sababli u mamlakatining mustaqilligi uchun tez qadam tashladi. Ikkinchidan, Bolivar o‘zining harbiy kompaniyalarida ko‘plab janglarda qatnashdi va mustaqil Venesuela kelajagini yarata oldi. Uchinchidan, uning kurashlari o‘sha davr uchun muhim burilish yasadi va mustaqillik kurashining ramzi sifatida qabul qilindi. To‘rtinchidan, Bolivarining harakatlari o‘sha davrdagi boshqa ozodlik uchun kurashgan sarkardalarnikiga farq qilar edi. Unda aniqlik, voqealarni teran tahlil qila olish qobiliyatlari mujassam edi. Aynan Venesueladagi kurashlarda ham bu jihat yaqqol ko‘rinadi. Beshinchidan, Simon Bolivar o‘zining kuchli shaxsiyati va yetakchilik qobiliyatlari bilan ajralib turardi. U o‘ziga xos yetakchi bo‘lib, xalqini mustaqillik kurashiga ilhomlantirgan. Bolivar g‘oyalariga sodiq bo‘lib, adolat, tenglik va erkinlikni ta‘minlashni maqsad qilgan. U o‘zining siyosiy va harbiy strategiyalari bilan keng ko‘lamli rejalarga ega edi. Bolivar har doim qiyinchiliklarga duch kelgan bo‘lsa-da, u o‘zining maqsadlariga erishish uchun kurashni davom ettirdi. Uning yozgan asarlari va nutqlari odamlarni ilhomlantirgan va ular orasida kuchli ijtimoiy va siyosiy o‘zgarishlarni yaratishga yordam bergan. Shuningdek, Bolivar xalqaro miqyosda tanilgan shaxs edi. U o‘zining diplomatik faoliyati orqali Janubiy Amerika mamlakatlarini birlashtirishga intildi va qit‘ada barqarorlik va tinchlik o‘rnatishga harakat qildi. Bolivarining shaxsiyati, uning jasorati va g‘oyalari bugungi kunda ham ko‘plab insonlar tomonidan hurmat bilan eslanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Marie Arana. Simon Bolivar: A Life. New York: Simon & Schuster, 2013. p-12
2. L. de Rojas. The Liberator: Simon Bolivar. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 2007. p-56
3. John Lynch. Simon Bolivar. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara, 2006. p-160
4. <https://www.historytoday.com>
5. <https://www.historystudies.net/dergi/tar2015120788d>.